

ילמד ענוים דרכו - שנה א

היחס לתארי ההגשמה (2) - דברה תורה כלשון בני אדם

הרב רן כלילי

כוזרי ב, ב

אמר החבר: כל שמות ה-לוה (חוץ מן השם המפורש) הם סיפורים ותארים נוספים (על עצמותו), שכולם שאולים מההתפעלויות שהנבראים נפעלים מגזרותיו וממעשיו.

כך הוא נקרא "רחום" כאשר ייטיב לאדם, אשר קודם לכן היו אנשים מרחמים עליו בצר לו, מייחסים אנו ל-לוה "רחמים" ו"חמלה" - אם כי לפי מהותם בנו, אין אלה כי אם חולשת הנפש והיפעלות טבענו, דבר אשר לא יתכן בו ית'. כי הוא שופט צדיק, הגוזר על האיש האחד עוני ועל חברו עושר בלא שתשתנה עצמותו, לא מתוך שנתעוררו בו רחמים על האחד ולא מתוך שכעס על חברו.

ומעין זה אנו מוצאים אפילו בשופטי בני אדם. אשר בבוא דברי ריבות לפניהם - ישפטו על פי החוק, ולפי זה יצאו בעלי הדין מלפניהם, הללו שמחים כשהם זוכים בדין והללו עצובים כשהם יוצאים חייבים בדין. כך ה-לוה מכונה אצלנו לפי בחינת פעולותיו פעמים בשם "-ל חנון ורחום" ופעמים בשם "-ל קנאו ונוקם" אם כי הוא ית' אינו משתנה מתואר לתואר.

מהר"ל תפארת ישראל פרק לג

עם שהתורה דברה בלשון בני אדם (ברכות לא: (ו)גם דברה "לשבר את האזן", אבל לדבר דברים שמביא אמונה בלתי שלמה (שיש בפשט הגשמה) - דבר זה אינו כלל!

רק כי כל הדברים אלו אינם מביאים גשמות. כי מה שאמר הכתוב "וירד ה' על הר סיני", וכיוצא בזה, הם נאמרים כלפי האדם (=ביחס לאופן שבו הם משמעותיים לאדם). כי כך נמצא השם יתברך אצל האדם, שהיה יורד מן השמים על הר סיני. וכיוון שכך הוא אצל האדם, אף כי באמיתת עצמו אין הדבר כך, רק שכך נמצא אל האדם, יאמר עליו כפי מה שהוא נמצא אל האדם...

כי כאשר תמצא כי האדם שקרא שמות לכל, וכדכתיב (בראשית ב, ט) "וייצר ה' מן האדמה כל חייית השדה ואת כל עוף השמים ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו וכל אשר יקרא לו האדם נפש חיה הוא שמו" - הרי כי השם יתברך הביא התחנתונים אל האדם, והוא יקרא להם שמות. ודבר זה (הוא) עניין מופלג, כי דווקא האדם הוא שראוי שיקרא שמות. כי הנמצאים - יקראו להם שמות מתחלפים (=משתנים) לפי (אותו עניין) אשר הם מתייחסים (=פונים, מופיעים, מתנהגים) אליהם. (למשל: כי האוויר נגד המים - נקרא "חם", ונקרא "קר" בערך האש - שהוא חם יותר (הרי שכל דבר הוא ביחס לדבר אחר). וכן כל הדברים נקראים בשמות, כפי ערך הדברים אשר הם מתייחסים אליהם (כלומר השמות לא באים להגדיר את העצמות הדבר, אלא את הופעתו ביחס אל נותן השם)...

וגם אל השם יתברך היה קורא שם. שיש אל הקדוש ברוך הוא שם שיש לו בעולם הנברא, כפי אשר השם יתברך מתייחס (=פונה, מופיע, מתנהג) אל האדם. והוא יתברך מתייחס לאדם, מה (=בכך) שהוא אדון לו ומנהיג אותו...

דף מקורות

רמח"ל, מאמר החכמה, אות ד

וכדי שתבין כל זה העניין לאמיתו, אציג לפניך משל: איש חכם שנכנס בחברת בני אדם. והוא לתכלית מה, אינו רוצה להתוודע ביניהם לחכם כמות שהוא באמת, אלא רצונו שיחשבוהו כאחד העם. הנה האיש ההוא באותה החברה - ידבר ויתנהג בדרך ששיג התכלית הזו הנרצה ממנו, דהיינו שלא יכירוהו מה שהוא אלא יחשבוהו מה שהוא רוצה להיות נחשב ביניהם. והנה ישווה דיבורו וענייניו למה שמצטרך ונאות להשגת זה התכלית.

מהר"ל תפארת ישראל פרק לג - המשך דבריו

אין הכוונה כי השם יתברך נראה בלבד אל המקבל באופן זה שהיה יורד (כלומר שזוהו כעין דמיון, ולא באמת ירד ה' על הר סיני) - כי דבר זה אינו. רק הוא כך באמת נמצא, כי אל האדם - הוא יורד על הר סיני, והאדם קורא שם כאשר הוא נמצא אליו.

ודבר זה הוא יסוד גדול מאוד מאוד, ראוי לך שיהיה היסוד הזה (כנגד עיניך תמיד... ובמדרש (תנחומא ישן יתרו טז): "אנכי ה' -לוהיך" - אמר רבי חייא בר אמי: לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר היה נראה להם. נראה להם בים - כגיבור עושה מלחמה, ונראה להם בסיני - כסופר מלמד תורה, ונראה להם בימי שלמה - לפי מעשיהו "מראהו כלבנון בחור כארזים", ונראה להם בימי דניאל - כזקן מלמד תורה." הרי התבאר לך כי השם יתברך נמצא לפי המקבלים, כאשר הם.

עולת ראייה ב, עמ' קכח

אע"פ שאין שום מלאך ושרף יכול להקדיש את עצמותו יתברך, משום "דלית מחשבה תפיסא ביה כלל", מ"מ הסוד הפנימי של הקידוש של השם הוא הערצת העצם, אף שאינו מושג לנו ואי אפשר לשום נברא להגותו אפילו במחשבה מרוב היעלמו, ומ"מ הרצון הפנימי קשור בקדושת העצם, דקב"ה אע"ג דלית מחשבה תפיסא ביה, אבל רעותא דליבא איהו תפיס. הסוד הפנימי של החפץ וההשתוקקות של הקדושה הוא עולה עד העצם.

ש, ח

העונג היותר גדול הוא מה שמתענגים על העונג של ה' מצד עצמו. זה תפיס ברעותא דליבא, אע"ג דלא תפיס בשום מחשבה.

קוזרי ב-ג

אמר הכוזרי: ואיך אקרא בשם מיוחד, את שאין לרמז עליו, וכל ראייתי עליו - מפעולותיו היא? אמר החבר: יש ויש עליו רמז, בעדות הנבואה ובראיית הלב!... איש ששמע את דבר ה-לוה, ומצוותו, ואזהרתו, והודעתו כי הוא גומל טוב לעובדיו ועונש על המרי - יקראהו בשם פרטי, ככיניו מיוחד למי שדיבר אליו ובירר לו כי הוא שברא את העולם, אחר ההעדר. הראשון בין האנשים מסוג זה היה אדם, שלא היה מכיר את ה-לוה, לולא דיבר ה-לוה עימו ויעד לו גמול ועונש, ובחר לו את חוה, שיצרה מאחת מצלעותיו. כך נתברר לו לאדם כי ה-לוה הוא בורא העולם, ואליו פנה אדם בדיבור, ואותו תיאר בתארים, ולו קרא בשם "הוי"ה"... ואי אפשר לבלי הרחיב בזה את הדיבור במקצת. כי העניין מופרך מאוד: איך יתכן לרמוז אל מקומו של מי שאין לו מקום ועם זאת יאמן כי הנרמז הוא הסיבה הראשונה? לתשובה על זה, נקדים הקדמה ונאמר: א. החושים - משיגים בכל מוחש רק את מקריו (=הופעותיו, גילוייו כלפי, במראה, בקול, בריח, בטעם או המישוש), לא את מהותו. מן המלך למשל, אין הם משיגים כי אם את מראהו, תבניתו, ומידת גופו. אולם כל אלה אינם מהות המלך, אשר אתה מאמין כי עליך לכבדו!

דף מקורות

ועוד, פעמים אתה רואה אותו במלחמה בלבוש אחד, ואחרי כן תראהו בעיר בלבוש אחר, ותראהו בהיכלו בלבוש שלישי.
 ב. הרי שמה שאתה אמר עליו כי "מלך הוא" - לפי משפט השכל אתה אומר זאת, לא לפי משפט החושים (השכל מקבל את מכלול הידיעות מבאות מהחושים, ומכללותן הוא מגיע למסקנה שזהו המלך);
 ג. ויתכן כי ראית אותו בהיותו נער, ואחרי כן בהיותו בחור, ואחר זה תשחורת, ולבסוף זקן. או כי ראית אותו בראשונה בריא, ואחרי כן חולה. ובמשך הזמן נשתנו מראהו ומנהגו, מזגו ומידותיו;

ובכל זאת אתה מחליט כי הוא הוא!
 אכן אל החלטתך זו לא באת, כי אם מתוך ששמעת אותו מדבר אליך, מצוּוֹך ומזהירך. אולם פעולותיו אלה אינן כי אם מצד שכלו, מצד הנפש המדברת אשר לו. וכבר הוכח כי חלק זה בו (=הנפש)- הוא עצם שאינו תופס מקום. ואם כן אין אפשרות לרמוז אליו! אך אתה רמזת אליו, והחלטת כי "הוא המלך". ורק לאחר שמת, אם כי ראית בו מה שהיית רואה בו קודם לכן (כי גופו ולבושו עדיין קיימים), החלטת כי הוא אינו המלך, כי אם גוף, שכל הרוצה (עתה כשהנפש אינה בו) - בא ומניעו. גוף המתפעל מכל ההפעלויות והמקרים, ואף מרצון אחרים. ואינו כי אם כעננים שנזדמנו יחד בחלל האוויר, אשר רוח אחת תישאם ורוח אחרת תביאם, אחת תקבצם ואחרת תפזרם. והלא לפני זה, לא נתפעל גוף זה, כי אם מרצון נפשו - נפש המלך! והיה כעמוד הענן ה-לוהי, שאין כל הרוחות שבעולם מזיזות אותו (מפני שיש בו הנהגה עצמית)!!!
 וכשם שקבע הבורא ית' בדקות רבה, את היחס הזה בין החוש החיצוני ובין המוחש הגשמי (=שתהיה התאמה בין המקרים של אותו מוחש לבין יכולת החושים לקלוט את אותם מקרים שעל ידם ישיג השכל את מהות אותו מוחש), כך קבע בדקות רבה יחס בין החוש הפנימי ובין העניין הבלתי גשמי (=היכולות של החוש הפנימי תואמות את מה שנצרך לקלוט ממקרי הנמצא הרוחני, כדי לדעת מה הוא).

שכן נתן לבחירי בראיו עין פנימית, הרואה את כל הדברים כמו שהם בהוויתם הבלתי משתנית (=העולם הרוחני ה-לוהי).

הרב הנזיר בקול הנבואה עמ' פב

אחרי השלילה של התארים ה-להיים, במובנם החיצוני, הם עולים במובנם הפנימי העליון. יש מעבר, המשל, מהחיצוני הנשלל, לפנימי העליון... טבע הסיבה העליונה עצמה נשאר לי בלתי ידוע. הנבי רק משווה אותה עם הפעולה הנודעת, סדר עולם. זהו לעולם לפי אנלוגיא אנושית, סיבות פעולות -לוהיות.

הרב הנזיר בקול הנבואה, שם קח

כי החושים אינם משיגים מן המוחשים, כי אם מקריהם, ולא עצמיהם. על דמיון - לדוגמא: אינם משיגים מן המלך, זולתי המראות והתבניות, ואיננו זה אמיתות המלך, שמקבלים עליהם לרוממו. וזה איננו כי אם שכל, או נפש המדברת, והוא עצם בלתי נגדר, ורומזת אליו...
 וכאשר שם הבורא בחכמתו הערך בין החוש הנראה והמוחש הגשמי, כן שם בחכמתו ערך בין החוש הנסתר והעניין שאיננו גשמי, ייקח מהם השכל ראייה על עניין הדברים וליבותם.

כוזרי ד, טז

מי שהשיגו בחוש - בא לידי מסירות נפש מתוך אהבת ה-לוה ולידי הנכונות למות עליה. ואלו ההיקש מראה רק זאת כי חובה היא לרומם את ה-לוה כל שעה שאין הדבר מזיק ואין סובלים צער עליו...

סיכום

שלושה הסברים ל"דברה תורה כלשון בני אדם":

- א. להמון** - דיברה בעולם המושגים של ההמון כי ללמדם יסודות אמונה בסיסיים: מציאות ה', שלמותו, השגחתו וכו' - ע"פ רמת השגת ההמון.
- ב. לנביאים (בהשגה)** - משלי הנבואה נעשו בדמיון האדם, כי הנמצאים כולם ובפרט האדם הם משל לסדרי הנהגת ה', והנבואה משתמשת במשל ללמד על הנמשל וכן על הקשר בין נמשל למשל.
- ג. לנביאים (בחוויה)** - בהתאם לאופן שבו הם פוגשים את ה'. המפגש הסובייקטיבי לא מאפשר להשיג בשכל את עצמות ה', אבל מאפשר ללב להיפגש עמו, לפי האופן שהוא מופיע לפני האדם.